

Prof. Dr. Nerin YAYIN

Ege Üni. Edeb. Fak.

Türk Dili ve Edeb. Böl.

Türk Halkbilimi A.B.D Başkanı

İŞLEV TEORİSİ BAĞLAMINDA NASRETTİN HOCA FIKRASI: "BANA GÖRÜNME DE..."

XX. yy. başlarında Amerikan Folklor Derneğini kuran Franz Boas ile öğrencilerinin, söz konusu derneğin adını taşıyan dergide yayınlanan tüm makalelerinin konusu, Amerikan yerli kabilelerine ait sözlü ürünlerinin kaynağını ve yayılmasını tespit içerikliydi. Zaman içinde anlatıların içerik, işlev ve anlatıcının stiline de ön plana çıkarıldığı bu araştırmalarda Bascom bulmacaların akli çalıştırdığını, taşlamaların şuur altındaki düşmanlıkları dışarıya vurduğunu, atasözlerinin yol gösterdiğini belirtirken (Dorson, ss: 27-28) Herkowitzler kabile mitlerinin inanç, yönetim şekli, eğitim, dinî törenlerin düzenlenişi, Eggan rüyada görülen kabile mitlerinin psikoterapi, Lessa ise mitik anlatımların insan benliğinin güçlenmesi konularındaki etkinliklerini (Dorson, ss: 30-32) dile getirmekteydiler.

Franz Boas ve ekibini bu tür çalışmalara sevk eden şey ise 1859'da Theodor Benfey'in Pançatantra'yı Almandaya çevirmesi ile ortaya çıkan söz konusu eser ile Alman, hatta Aryan uluslarının masalları arasındaki benzerliği göç-savaş-ticaret-tercüme gibi sebeplerle sözlü ve yazılı geçişe bağladığı çalışmasıydı (Sakaoğlu, ss: 7-8). Bir anlamda Benfey'in ortaya koyduğu ve Polivka, Veselowski, Sokolov gibi halkbilimcilerinin "Kültürel Ödünçleme Teorisi" (Çobanoğlu, ss: 105-107)'nden hareketle Amerikan folklorcuları, sözlü ürünlerin kaynağını ve yayılma yönünü tespit etmeye uğraşırlarken bir yandan "geleneksel masalların ait olduğu kültürü yansıtacağını, tarihi hatta etnografyasını ortaya koyacağını" bir yandan da söz konusu ürünün işlevsel yönünü ortaya koymaktaydılar (Dorson, ss: 27-28)

İşlev teorisinin kurucusu Bronislaw Malinowski'dir. Bascom'un gerek icra gerekse işlev bağlamı bütün çalışmalarının kaynağını teşkil eden "İlkel Psikolojide Mit" (Çobanoğlu, ss: 224) adlı kitabında Malinowski kültürü, "açıkçası aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli

toplumsal gruplaşmalardan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplama" şeklinde tanımlayarak ait olduğu topluluğun ihtiyaçlarını karşılayan bir özellik gösterdiğini ifade etmektedir (Çobanoğlu, ss: 224-225). Bu bağlamda ihtiyaçların yenilenmesi ve şekillenmesi, kültürün de yenilenmesi ve değişmesi anlamına gelmektedir. Kültür için "devamlılık"ın şart olduğunu belirten Malinowski'ye göre bir toplumla ihtiyaçlar ve kültürel cevaplar aşağıdaki gibidir:

İhtiyaçlar	Kültürel Cevaplar
Metabolizma	Besin sağlanması
Üreme	Akrabalık
Bedensel rahatlık	Barınma
Güvenlik	Korunma
Hareket	Etkinlik
Büyüme	Yetiştirme
Sağlık	Temizlik

Bu ihtiyaçların, ortak değerler etrafında birleşmiş insanların meydana getirdiği bu çevre tarafından karşılanacağı" (Çobanoğlu, ss: 224-234) yollu tespiti ise son derece önemlidir.

Maslow'un "Motivasyon Teorisi" adını verdiği, kültürün yaratılmasında etken olduğunu savunduğu, bir ihtiyacın % 50'sinin karşılanmadan diğerine ihtiyaç duyulamayacağını, ilk ikisinin karşılanmadığı durumlarda insanların sürüden farklı olamayacağını belirttiği ve beş madde halinde belli bir sıraya tabi tutarak düzenlediği ve:

- Fizyolojik ihtiyaçlar (Beslenme)
- Emniyet ihtiyacı (Barınma)
- Sevgi ihtiyacı (Biri ya da bir grup tarafından beğenilme)

İtibar (İçinde bulunduğu toplum tarafından takdir edilme)

Kendini gerçekleştirme (Bir eser meydana getirme)

şeklinde sıraladığı insanı faaliyete sevk eden ihtiyaçları (Kafesoğlu, ss: 28-30) da bu bağlamda değerlendirmek gerekmektedir.

Malinowski sadece işlev değil "Performans Teori"nin de kurucusu sayılmakta olup sözlü ürünlerin ancak bir toplumda yaşandığını veya icra edildiği ortamda işlevinin olabileceğini savunmaktadır. Üstelik bu durum sadece sözlü ürünler için değil halkbiliminin bütün alanları için de geçerli (Çobanoğlu, ss: 234-235) olup en önemli işlevleri aşağıdaki gibidir:

1. Hoşça vakit geçirme, eğlenme-eğlendirme
2. Değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme
3. Eğitim ve kültürün gelecek kuşaklara aktararak eğitilmesi
4. Toplumsal ve kişisel baskılarda kurtulma (Çobanoğlu, ss: 235-236).

Bu bağlamda Macar milli kimliğini vurgulamak amacıyla I. Dünya Savaşı sonrasında yaptığı "Masallar ve Bir Köylü Topluluğunda Hikaye Anlatımı" konulu araştırmasında Linda Dégh;

1. Aynı masalın işlevinin toplum ekonomisinin değişmesine bağlı olduğu yani söz konusu kültürel ortama uygunluk bağlamında yeniden şekilleneceği,
2. Ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşandığı ortamda dinleyicilerin masalın içeriği ve işlevinde değişiklik yapabileceklerine (Çobanoğlu, ss: 236-237) dikkati çekmiştir.

Performans Teori'nin kurucularından olan Petr Bogatrev'in "Moravian Slovakya'da Halk Kostümlerinin İşlevi" adlı kitabında ise söz konusu bölgede kullanılan giyim eşyalarını incelemiş; söz konusu geleneksel giysileri işlevleri bağlamında:

1. Büyüsel
2. Dinî
3. Yöresel

4. Yaş grubu

5. Erotik

6. Günlük

olmak üzere gruplara ayırarak değerlendirmiştir (Çobanoğlu, s: 237). Andrea Gillespie'nin New Mexico'da yaşayan elit tabakanın Santa Fee tarzı giyinme ve süslenmeye olan meraklarının araştırıldığı çalışmasında da bu tür giysi ve aksesuarların "mücevher ve otantik kıyafet tutkusu" nedeniyle tercih edildiği (Bock, s: 84) belirlenmiştir.

Teori, Türkiye'de karşılık bulmuş olup bu konudaki ilk çalışma, bize aittir. Nitekim 1998'de Mersin'de düzenlenen Uluslar arası Türk Dünyası Halk Edebiyatı'nda sunduğumuz "Tür ve Fonksiyon" konulu bildirimiz sözlü ürünlerden dua-beddua, deyim-atasözü, ağıt-oyun havası, anı-karavelli, rüya-döşeme bağlamındaki tür ve işbu değişikliklerinden hareketle icra ortamında aynı ürünün işlevlerinin değiştiği anda türünün de değişebileceğine dikkati çekmiştik (Köse, ss: 503-508)

İlhan Başgöz, halk hikayelerinin icrası sırasında anlatıcının başvurduğu arasözleri incelemiş; (Sözlü Anlatımda Ara Söz: Türk Hikaye Anlatıcılarının Şahsi Değerlendirmelerine Ait Bir Durum İncelemesi) adını taşıyan makalesinde söz konusu ürünün işlevlerini:

1. Açıklayıcı ve öğretici,

2. Görüş, yorum ve eleştiri,

3. Şahsî serzeniş ve itiraflar (Başgöz, ss: 326-328) olmak üzere üç başlık halinde belirtmiştir.

Aynı konuyu benimseyip Ak Möör destanının Kalık Aliyev varyantında yer alan arasözlerini incelememiz sonucunda ise;

1. Açıklayıcı-bilgi verici,

2. Uyarıcı-eleştirci,

3. Tasvir edici

olmak üzere üç esas işlev tespit ettiğimizi (Yayın I, ss: 261-288) hatta "Türk Mitolojisi Bağlamında Atatürk İle İlgili Anlatmalar" adlı kitabımızın XII. Bölüm'ünü Atatürk mitlerinin

işlevlerine ayırdığımızı, söz konusu mitlerin birey ve toplum bağlamında hangi ihtiyaçları karşıladığını irdelediğimizi (Yayın II, ss: 138-147) belirtmek istiyoruz.

Anlaşılacağı üzere "işlev" dar manada insanın, geniş manada ise toplumun ihtiyaç ve beklentilerini bilip ona göre davranmaktır. İhtiyaç ve beklentilerin sürekli değişip gelişmesi ise davranışlarımızın da değişip gelişmesini ifade eder.

Davranışlarımız bağlamında bu durum, ancak varoluş felsefesi ile açıklanabilir. Nitekim Jaspers'a göre insanın yaptığı her şey, aldığı her karar onun bu evren içinde kalmak, kalıcı olabilmek düşüncesiyle ve ideale ulaşma arzusu ile ilgilidir (Akarsu, ss: 187-213). Heidegger'in "İnsan, içinde yaşadığı dünya ile bütünleştiği özellikle dış dünyasını biçimlendirmeye çalıştığından hem birey hem de toplum bağlamında tüm davranışlarının sebebi varoluş arzusudur" (Akarsu, ss: 213-225) şeklinde açıkladığı bu konuya Fromm, insan faaliyetlerinin sebebini Fromm toplumda var ve birlikte olabilmek amacıyla çevresindeki maddi ve manevi alanlara sahip ve egemen olma isteğine bağlar (Fromm, ss: 75-88).

İnsan faaliyetlerini topluma uyum ile ilişkilendiren Sorokin, fertlerin düşünce ve davranışlarının toplumun benimsediği çizgiye göre belirleneceği hatta kültürün taşınmasının da o toplum içinde şekillenen fertlerle mümkün olacağını (Kafesoğlu, ss: 30-31) belirtirken bu durumu toplumun kimliği bağlamında değerlendiren Nuri Bilgin ise toplumun benimsediği bu çizgiye uyumun, kişinin o topluma aidiyetini de beraberinde getireceği (Bilgin, ss: 78-80) şeklinde açıklar.

Araştırmacıların bazıları ise insan davranışlarının nedenlerini onun psikolojik dünyası ile açıklamak arzusundadır. Nitekim Bergson'a göre insan, toplumda var olabilmek için kendi yerini ve konumunu sürekli sorgular; davranışlarının temelinde de bu sorgulama yatar. Bu arada insan bir taraftan olgunlaşır diğer taraftan da olaylara ve hayata yön vermeye çalışır. Bunun gerçekleşmesi ise insanın irade, istek ve ideallerine olan bağlılığı oranında gerçekleşecektir (Bayraktar, ss: 47-98). İnsanın bilinç sahibi bir varlık olduğundan hareketle Brentano, davranışların kaynağında bilinç dünyasının psikolojik yapısının olduğunu belirtirken (Akarsu, ss: 148-156) Erol Göka, bu konuyu kişinin anatomik yapısı, genetik özellikleri ve psikolojik yapısına bağlamayı uygun bulur (Göka, s: 22). Dilthey'in insan davranışlarının sebebini içinde yaşadığı toplumun ona yön vermesinde hatta onun fizikî mekanla olan ilişkilerini bile toplumun yönlendirmesinde araması (Bayraktar, ss: 137-141) ise işin bir başka boyutudur.

Halkbilimi bağlamında sadece davranışların değil söz, tutum, jest ve mimiklerin kaynağını bile bilim adamlarının belirttiğimiz düşünce ve görüşlerinde aramak gerekmektedir. İşlev açısından ise bu görüşler, halkbiliminin bütün alanları için geçerlidir. Özellikle "Türk Halk Edebiyatı"nın içinde yer alan anlatı türleri, bu bağlamda daha bir önem taşımaktadır.

Anlatı türlerinin tutum, söz ve hareketler bağlamındaki ayrıcalığının nedeni, onların sözlü gelenekte yaşaması, dinleyici veya dinleyici grubu karşısında icra edilmesi sebebiyledir. Dinleyici ya da dinleyici grubunun içinde yaşadığı toplumun değer yargısını da temsil edeceği, anlatıcının sadece karşısındakileri değil çevreyi de dikkate almak zorunda kalacağı tartışılmaz bir gerçektir. Bütün bu faktörler nedeniyle , anlatıcının üründe eklemeler-çıkarmalar hatta değiştirmeler yapacağı, bir anlamda ürünün sözlü ortamın ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak şekilleneceği ise ortadadır (Çobanoğlu, ss: 274-292).

"Performans Teori" olarak bilinen bu kurama göre bir ürünün işlevi ancak icra ortamında ortaya çıkacaktır. Bu da anlatıcı, dinleyici ve çevre üçgeninin çok iyi tanınması ve anlaşılmasıyla mümkün olabilir. Hatta aynı ürün, birden fazla işleve bile sahip olabilir. Bu da çevrenin dolayısıyla dinleyici ya da dinleyici kitlesinin ihtiyaç ve beklentilerinin aynı konudaki çeşitliliği bir başka ifadeyle bağlamın farklılığı ile açıklanabilir (Çobanoğlu, ss: 234-235).

Bu durum latife, nükte başta olmak üzere çeşitli adlarla anılan, hem sözlü hem de yazılı edebiyatta sık sık karşılaşılan, herhangi bir düşünceyi güçlendirmek, güldürmek-eğlendirmek ya da söylenen şeye karşısındakini inandırmak için anlatılan küçük hikayeler için de söz konusu olup son derece kısadır. En önemli özelliği ise veciz ancak örtülü bir ifade ile bitmesidir. Bu bitiş, fıkranın adeta özeti gibidir (Boratav, ss: 85-86). Toplumdaki aksaklıklar, düşünce ve inanç farklılıklarından doğan çatışmalar (Boratav, s: 86; Artun, s: 44) üzerine kurulmuş olan fıkraların o toplumun mizah gücünü de ortaya koyması da son derece dikkate değer.

Fıkralarımızın toplum kimliğimizi yansıtması ise işin bir başka boyutudur. Çünkü ister Temel karakteri etrafında oluşan Karadeniz fıkraları gibi belli bir bölge halkıyla, ister Köse ve Nasrettin Hoca, İncili Çavuş gibi belli kişilerle, ister "adamın biri" gibi bilinmeyen kişilerle, isterse Bektaşî gibi farklı inanç gruplarıyla ilgili olarak anlatılsın hepsi de Türkün zekasını, değer yargılarını, hayata bakış açısını yani felsefesini ortaya koyar.

Fıkraların en çok sözlü ortamda yaşayan, gelecek kuşaklara bu şekilde taşınan bir ürün olması da işin bir başka boyutudur. Eski bir olayın bilinen veya sevilen bir karaktere yüklenerek ya da yeni bir olayın eski bir karaktere aitmiş gibi anlatılması ise bu devamlılığı sağlayan en önemli özellik olarak ortaya çıkar.

Fıkraların daha çok sözlü gelenekte yaşıyor olması sebebiyle onun ancak dinleyici, anlatıcı ve çevre bağlamında bir değer kazanacağı (Çobanoğlu, ss: 274-292), kültürel dokusu uygun olmayan bir başka ifadeyle dinleyici ve çevresinin kültürel ihtiyaçlarına cevap vermeyen bir fıkranın işlevinin olmayacağı ortadadır. Bir başka ifadeyle toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamayan bir fıkra, söz konusu ortamda işlevsiz kalacaktır.

Nasrettin Hoca fıkraları için de aynı şey söz konusudur. Yüzyıllardır yeni ya da eski her konu, her olay onunla ilişkilendirilmekte; ona yüklenerek anlatılmaktadır. Türk mizahının en güçlü siması olan, Türk dünyası boy ve topluluklarında Hoca, Apandi gibi adlarla yaşayan ve kendine has özelliklerle diğerlerinden ayrılan (Kurgan, ss: 482-497) Nasrettin Hoca, bu bağlamda kendinden sekiz asır sonraki bir olayın merkezine oturtulabilmektedir. Nitekim dün eşeğine ters binen Hoca, bugün teknolojik araçlarla yolculuk etmektedir; gelecekte Ay'da yaşayacağından da eminiz. Kısacası Türk insanı, her düşüncesini ona söyletmeye ve onun şahsında gerçekleştirmeye devam edecektir.

Bugün bile hemen her fıkranın onunla ilişkilendirilmesi, toplumun onun şahsında her şeyi hoş karşılaması, gülmesi, düşünmesi hatta örtülü eleştirinin onun ağzından yapılması ona ayrı bir özgürlük, ayrı bir dokunulmazlık vermektedir. Bu bağlamda onun fıkraları toplumun birden fazla ihtiyaç ve beklentisine cevap olmakta; bu husus aynı fıkra ile ilgili olarak bile gerçekleşebilmektedir.

Aynı ürünün birden fazla işlev yüklenmesini ifade eden bu durumdan hareketle biz de yazımızın konusunu Hoca'nın bir fıkrasına ayırarak aynı fıkranın, aynı anda toplumun birden fazla ihtiyacını karşılayabileceğini göstermek istedik. Bu arada sözünü edeceğimiz fıkrayı icra ortamında değerlendirmeyi ihmal etmediğimizi, işlevinin de icra edildiği çeşitli ortamlara göre tespit edileceğini belirtmek istiyoruz.

Fıkra kısaca şöyledir:

"Günlerden bir gün Hoca, yakınlarının tavsiyesiyle bir kadınla evlenir. Gerdek sabahı gelin, kocasına sorar:

- Hoca, kime görüneyim, kime görünmeyeyim?

Hoca, gerdek gecesi yüzüne çok iyi bakamadığı karısının çok çirkin olduğunu görünce:

- Bana görünme de kime görünürsen görün, diye cevap verir."

Hepimizin çok iyi bildiği bu fıkrayı işlev bağlamında ve anlatıldığı çevre yani icra ortamına göre değerlendirdiğimizde, şöyle bir tablo ile karşılaştığımızı görürüz:

1. Eleştirme-Yerme:

Nasrettin Hoca'nın bu fıkrası daha çok çirkin kadın ya da yeni gelinlerin bulunduğu, sözü edilen kimselerin bulunduğu ortamlarda ancak yanındaki duyabileceği şekilde, fısıltıyla anlatılır. Hele eş ya da yeni damat yakışıklı bir erkekse, eleştirinin dozu daha da artar. Anlatanın durumdan hoşnutsuzluğunu dile getiren bu durumda fıkra "yerme-eleştirme" işlevini yerine getirir. Hatta fikranın anlatıcısının "Allah kocasına yardım etsin, bu kadına ancak gece tahammül edilir" gibi düşüncesini belirttiği zamanlar da olabilmektedir.

2. Uyarma-Hatırlatma:

Yakınlarından (akrabası, komşusu, hısımlı, arkadaşı vb.) biri gelin adayının çirkinliğini görmesi ya da duyması durumunda bizzat kayınvalide adayına ya da en yakınındakilere bu fıkrayı anlatarak onu "çirkin bir kızı gelin olarak yapacağı hatadan dönmesini" bekler. Hatta fıkrayı tam olarak anlatmadan bu uyarıyı "Bana görünme de, kime görünürsen görün türünden bir kız bu" şeklinde de yapabilir. Bir başka ifadeyle fikranın bu ortamlardaki işlevi "uyarma"dır.

3. Güldürme-Eğlendirme:

Fıkraların en önemli özelliği güldürmek-eğlendirmek için anlatılmalarıdır. Bunun için belirli bir ortama gerek yoktur. Söz arasında sadece orada bulunanları güldürmek amacıyla anlatılan bu fıkra zaten sonundaki "Bana görünme de..." ifadesi, duyulduğu her anda hem anlatanın hem de dinleyenin gülmesini sağlayacaktır. Böyle bir ortamda amaç, dinleyenleri güldürmek ve bu yolla eğlenmelerini sağlamak görevini yerine getirmekte; toplumun gülme-eğlenme ihtiyacını karşılamaktadır.

4. Rahatlama:

İnsan, istemeden de olsa birbirleriyle anlaşamayan-kavgalı-küs-uyumsuz insanların arasında kalabilir ya da bulunduğu ortamda aniden böyle olumsuz bir hava ortaya çıkabilir. Böyle bir ortamda ev ya da davet sahibi bu fıkrayı anlatarak gerginliği giderme yoluna gider. Elbette ortamda bulunanların eşlerinin Hoca'nın karısı gibi çirkin olmadığı durularda...

5. Kendini Kabul Ettirme

Fıkranın bu işlevi aynı ya da farklı konum, meslek, statü vb. olsun anlatanın bilgisini ortaya koyma amacını taşır. Fıkranın aslında hangi konuya açıklık getirdiğini, hangi geleneği yansıttığını belirtmek için anlatması halinde fıkra, anlatıcının o konudaki yetkinliğini, bilgisini ortaya koyma amacını yani "kendini kabul ettirme" işlevini üstlenecektir. Nitekim bizim 2001 yılında Kayseri'de düzenlenen Kayseri Yöresi Kültür, Sanat ve Bilgi Şöleni'nde sunduğumuz "Kazak ve Anadolu Türklerinin Evlenme Adetlerinin Benzerlikleri Hakkında Bir Değerlendirme" konulu bildiriye bu fıkra ile bitirmemiz de aynı amacı taşımakta olup bizi ilk defa bildiri sunarken gören bölüm arkadaşlarıma ve hocalarıma kendimi kabul ettirme işlevini yüklemişti.

6. Eğitime:

Hoca'nın bu fıkrasının tamamen "eğitime" işlevini yerine getirdiği bir başka ifadeyle anlatıcının karşındakilerin o konudaki eksikliğini gidermek için bu fıkrayı nasihat verir tarzda anlattığı durumlar da olabilmektedir. Nitekim fıkroda Hoca'nın, eşini görmeden evlendiği için karısının çirkinliğini ancak gerdek sabahı fark ettiği belirtildiğinden hareketle fıkranın özellikle bu kısmına geçişte "Zaten Hoca da karısını görmeden evlenmişti" şeklinde bir ifadeye başvurulması, dinleyenleri böyle bir evliliğin sonucu konusunda onu hem bilgilendirecek hem de duyarlı olmaya yönelterek onu bu konuda eğitecektir.

7. Kültürü Gelecek Kuşaklara Taşıma:

Söz konusu fıkra okullarda, özellikle de üniversitelerin halkbilimi derslerinde eski bir evlenme âdetinin varlığını, gelecek kuşaklara taşıma amacıyla da anlatılabilir: Tıpkı bizim, derslerimizde sık sık yaptığımız gibi. Bu durumda fıkraya başlarken ya da Hoca'nın karısına vereceği cevaptan önce "Şimdi size eski bir evlenme adetinden, görmeden evlenmeden söz eden bir fıkra anlatacağım" veya "E n'apsın Hoca, eskiden görüp beğenerek evlenme mi vardı?" denildiğini, halkbilimcilerin daha iyi bilmesi gerekir.

8. Gizli Düşmanlıkları Ortaya Koyma

Nadir de olsa anlatıcının geçmişte kendisini üzen birinden öcünü almak, onu rencide etmek için uygun bir ortam kolladığı zamanlar da olmaktadır. Sık görülen bir durum olmasa da karşı tarafın erkek ve eşinin çirkin bir kadın olması halinde Nasrettin Hoca'nın bu fikrasından daha iyi bir saldırı aracı olamaz. Böyle bir ortamda anlatılan fıkra ile karşı tarafın olumsuz bir yanını oradakilere duyurarak ya da tekrarlayarak psikolojik bir rahatlama hissedecek; dinleyiciler açısından da bu fıkra ile anlatıcı "gizli bir düşmanlığı ortaya koyma yoluna sapma" olarak değerlendirilecektir.

9. Dinlendirme

Yine daha çok okullarda, öğretmenler tarafından başvuru alan "ders arasında fıkra anlatma" yolu bir nevi onları dinlendirme amacını taşımaktadır. Özellikle blok ders yapan ve 90 dakikayı bulan ders içinde öğrencilerin ilgisi dağılabilmekte; konuyu anlamakta giderek zorlanmaktadırlar. Bunu fark eden bir öğretmen, Hoca'nın bu fikrasıyla kısa sürede öğrencilerinin dinlenmesini sağlayabilir. Hatta bizim yaptığımız gibi fikraya başlamadan önce ya da bitirdikten sonra "Arkadaşlar, beni bugün Hoca'nın -bana görünme de...- dediği gibi görüyorsunuz herhalde" şeklinde bir ifade kullanılabilir.

10. Öğretme

Nasrettin Hoca'nın bu fikrası uygun başka ortamlarda bilhassa üniversitelerde halkbilimi derslerinde içeriğinde yatan ve karısının Hoca'ya sorduğu "Hoca, kime görüneyim, kime görünmeyeyim?" sorusunun kaynağı olan "gelinlik adeti"nin öğretilmesi amacını da taşıyabilir. Gelinin, eşinin ailesinin belirlediği sayıda oğlan çocuk doğuruncaya kadar, onların belirlediği süre boyunca ya da ömür boyu kocasının en yakınlarının haricinde kimseyle görüşmemesi ve konuşmaması, her şeye boyun eğmesi anlamına gelen ve sadece geçmişte değil bugün de yaşamakta olan bu adetin yaşadığı tek fıkra, bu fikradır. Bu bağlamda öğretmen -bizim de yaptığımız üzere- uygun ortamda konuyu söz konusu fıkra ile genişletebilecek; konunun daha iyi anlaşılmasını, akılda kalmasını sağlayacaktır.

Nasrettin Hoca'ya ait olarak anlatılan bu fıkroda tespit ettiğimiz on işlevi ve dinleyici ya da dinleyici çevresinin hangi ihtiyaçlarını karşıladığını bir tablo ile gösterelim (Tablo-1):

	İHTİYAÇLAR	FONKSİYONLAR
1	Hata, Yanlış	Eleştirme-Yerme
2	Hata, Yanlış	Uyarma-Hatırlatma
3	Gülme-Eğlenme	Güldürme-Eğlendirme
4	Gerginlik	Rahatlama
5	Tanıma-Bilme	Kendini Kabul Ettirme
6	Bilgisizlik	Eğitme
7	Geleneksellik	Kültürü Gelecek Kuşaklara Taşıma
8	Kızgınlık, Kırgınlık	Gizli Düşmanlıkları Ortaya Koyma
9	Yorgunluk	Dinlendirme
10	Öğrenme, Bilgi Edinme	Öğretme

(Tablo-1)

Anlaşılacağı üzere "Eleştirme-Yerme" ve "Uyarı" işlevleri toplumun ya da kişilerin hata olduğunu düşündüğü konulara yine kendisi tarafından verilmiş cevaplar olarak ortaya çıkmakta hatta aşağıdaki;

Öğrenme-Bilgi Edinme

* Öğretme

* Kültürün Gelecek Kuşaklara Taşıma

Bilgisizlik

* Eğitim

* Öğretme

Kızgınlık-Kırgınlık

* Gizli Düşmanlıkları Ortaya Koyma

* Eleştirme Yerme

Geleneksellik

* Kùltürü Gelecek Kuşaklara Taşıma

* Öğretme

Gülme-Eğlenme

* Güldürme-Eğlendirme

* Öğretme

şeklindeki eşleştirmede de görüldüğü gibi aynı ihtiyaç birden fazla ve farklı işlevlerle karşılanabilmektedir. Tamamen fıkranın anlatıcı-dinleyici-çevre üçgeninde değerlendirilmesi gereken bu durumu da biz, bir tabloyla göstermek istiyoruz (Tablo-2):

İHTİYAÇLAR	FONKSİYONLAR
Öğrenme-Bilgi Edinme	<ul style="list-style-type: none">• Öğretme• Kùltürü Gelecek Kuşaklara Taşıma
Bilgisizlik	<ul style="list-style-type: none">• Eğitme• Öğretme
Kızgınlık-Kırgınlık	<ul style="list-style-type: none">• Gizli Düşmanlıkları Ortaya Koyma• Eleştirme-Yerme
Geleneksellik	<ul style="list-style-type: none">• Kùltürü Gelecek Kuşaklara Taşıma• Öğretme
Gülme-Eğlenme	<ul style="list-style-type: none">• Güldürme-Eğlendirme• Öğretme

(Tablo-2)

Gerek toplumun farklı ihtiyaç ve beklentilerine verilen ortak kültürel cevaplar gerekse aynı ihtiyacın birden fazla ve farklı işlevler ile karşılanması konusunda sonuç olarak diyebiliriz ki:

1. Nasrettin Hoca'nın bu fıkrası, hangi ihtiyacı karşılasa karşılansın ortak işlev "Kültürü Gelecek Kuşaklara Taşıma" olup bütün işlevlerin ortak sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Nasrettin Hoca'nın "Bana Görünme De..." şeklinde biten fıkrası, farklı ortamlarda farklı işlevler yüklenmekte olup bu durum, fıkranın icra edildiği çevrenin ihtiyaçlarına göre değişmekte; çevrenin yani kültürel ortamın ihtiyaçları, fıkranın işlevini ya da işlevlerini de belirlemektedir.

3. İşlevin belirlenmesinde dinleyici ve kültürel çevrenin ihtiyaç ve beklentileri kadar anlatıcının istekleri, idealleri, ilgisi ve bilgisi de etkili olabilmektedir. Söz konusu fıkranın farklı ihtiyaçlara cevap olabilmesi yani birden fazla işlev yüklenmesi de, bu durumu gözler önüne sermektedir.

4. Fıkranın aynı kültürel çevrede birden fazla işlevi yüklenmesi ise tamamen kültürel çevrenin ihtiyaç ve beklentilerinin çokluğunu, bir anlamda değişen ve gelişen dünyamızın ihtiyaç beklentileri kadar bu ihtiyaç ve beklentilerin değer yargılarımıza olan etkisini de ifade etmektedir.

5. Fıkra, farklı ihtiyaç ve beklentileri aynı kültürel cevapla gidermesi ya da aynı ihtiyaçları farklı işlevleriyle karşılaması bakımından da ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Bu husus ise dünyamızın gelişme ve değişme sürecinde yok olan-başkalaşan değer yargılarıyla olduğu kadar söz konusu toplum içinde şekillenen insan ve psikolojisi ile de yakından ilgilidir.

6. Diğer halkbilimi ürünleri gibi fıkralar da bir milletin beklentilerini, ihtiyaçlarını, ideallerini, duygu ve düşüncelerini yansıtan ürünler olup Nasrettin Hoca'nın bu fıkrası için de aynı durum söz konusudur. Bu bağlamda fıkrayı anlatan kişinin içinde şekillendiği toplumun beklenti, ihtiyaç ve ideallerine göre davranacağı anlatıyı hangi durumlarda ne şekillerde kullanacağı da göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur.

Kaynakça:

AKARSU, Bedia Çağdaş Felsefe, Kant'tan Günümüze Felsefe Akımları 1994. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

ARTUN, Erman Türk Halk Edebiyatına Giriş, Edebiyat Tarihi-Metinler 2011. Adana: Karahan Yayınları: 118.

BAŞGÖZ, İlhan "Sözlü Anlatımda Arasöz: Türk Hikaye Anlatıcılarının Şahsi Değerlendirmelerine Ait Bir Durum İncelemesi" (Çeviren: Metin EKİCİ), Halkbiliminde Kuramlar Ve Yaklaşımlar, C. I, Haz: M. Öcal OĞUZ vd. 2006. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, ss: 320-349.

BAYRAKTAR, Levent Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi 2010. İstanbul: Dergan Yayınları

BİLGİN, Nuri Sosyal Psikoloji 2009. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi

BOCK, Philip K. İnsan Davranışının Kültürel Temelleri, Psikolojik Antropoloji (Çeviren: N. Serpil Altunek) 2001. İstanbul: İmge Kitabevi.

BORATAV, Pertev Naili 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı 1998. Ankara (5. Baskı) Gerçek Yayınevi, 100 Soruda Dizisi:13

ÇOBANOĞLU, Özkul Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş 2005. Ankara: Akçağ Yayınları: 310, Folkloristik Dizisi: 1.

DORSON, Richard M. Günümüz Folklor Kuramları (Çeviren: Nermin Ulutaş) 1984. İzmir: Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 33.

FROMM, Erich Sahip Olmak Ya Da Olmamak (Çeviren: Ayrın Arıtan) 2003. İstanbul: Arıtan Yayınevi.

GÖKA, Erol Türklerin Psikolojisi 2011. İstanbul: Timaş Yayınları: 2402 Psikoloji Dizisi: 39.

KAFESOĞLU, İbrahim Türk Milli Kültürü 1991. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

KÖSE, Nerin I "Tür ve Fonksiyon" 2000 Uluslararası Türk Dünyası Halk Edebiyatı Kurultayı Bildirileri (Kasım 1998 Mersin) ss: 503-508.

KÖSE, Nerin II Kazak Düğünü (Türkiye Türkçesine Aktaran: Nerin Köse) 2000. Ankara: Milli Folklor Yayınları: 13, Halk Edebiyatı Dizisi: 3

KURGAN, Şükrü "Nasrettin Hoca Fıkralarında Türk Halk Yaşayışının İzleri" Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı: 207, ss: 482-497.

SAKAOĞLU, Saim Masal Araştırmaları 1999. Ankara: Akçağ Yayınları: 272. Kaynak Eserler: 65.

YAYIN, Nerin I "Ak Mör Destanı'ndaki Ara Sözler" Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi 2008, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, C. 14, S. 1, ss: 163-170.

Yazının künyesi: Ali Çelik Armağanı 2014 Akçağ Yayınları: 1202, Armağan Kitaplar: 5, ss: 515-525